

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

4411

# ЗБОРНИК РАДОВА

Књ. XLIV

## ВИЗАНТОЛОШКИ ИНСТИТУТ

Књ. 3

Уредник:

Академик ГЕОРГИЈЕ ОСТРОГОРСКИ  
управник Византолошког института САН

Примљено на VII скупу Одељења друштвених наука САН  
21-XI-1954 године

Научна Радња

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ

БЕОГРАД

1955

1876

ИВАН ПОПОВИЋ

## ГРЧКО-СРПСКЕ ЛИНГВИСТИЧКЕ СТУДИЈЕ II

— Грчке позајмице у савременом српскохрватском језику —

У прошлом броју овог часописа објавио сам етимолошки рад о новогрчким позајмицама у српском језику<sup>1</sup>. Овде сада износим допуне и, у мањој мери, исправке.

У погледу скраћеница упућујем на поменути чланак\*.

*dōksat* т. „балкон и сл.“ (в. RJA). По Србији раширено *doksat*, Тимок (СЕЗ LV, 407), Млава (СЕЗ V, 269), Шумадија (СЕЗ XV, 140), Ибарска Долина (СЕЗ VI, 583; LVI, 241). Од грчког *τοξάτων* (: *τόξον* „лук“), измењеног према *δόξα* (уп. *δοξάρι* || *τοξάρι*), како то убедљиво показује Боасен. В. код њега детаљно о томе (RES XXI, 172—173), и поређење са фр. *gloire*: *gloriette*.

*kapāvac* т. „пешкир, марама“ и сл. (в. RJA). Може бити или од н. грч. *καπνάβιον* или од млет. *cāpava* (= тал. *cāpare*); уп. *capenaccio* (в. Vasm., s. v. *kapava*). Облик који налазимо у RJA због акцента ће се сводити на тал. *capenaccio* (на млетачки облик), док ће напр. косовско *kapāvac*, *kaļāvac* вероватно одговарати грчкоме *καπνάβιον*. У последњем случају *-ac* би био домаћи наставак, независан од тал. *-accio*. Чињеница је, у сваком случају, да је реч врло раширена и у Србији (уп. *kapavac* осим Косова још и у Левчу и Темнићу и у Белици, СЕЗ VII, 3; LVI, 23; у Срезу студеничком, око Крушевца, у Блацу и др. — А), тако да се, поред талијанског језика, мора узети и новогрчки као извор наше речи.

*klistr* т. „иригатор“ (P—K). Од н. грч. *κλιστήριον*. Тако и у макед. и буг. (Tax., Млад.).

*kokoŋa* т. „газда; јунак“ (СЕЗ XXXII, 113). Можда од *κοκκῶνα*, са заменом *-она* нашим суфиксом *-оџа*. Али значење не допушта поузданост; напр. у макед. јез. *kokona* f. значи само „грађанка“ (уп. Tax., s. v.), као и у грчком.

*kriṽac* т. „врло хладан источни ветар“, по народном схватању долази „из ледено море“, Заглавак у ист. Србији (СЕЗ XX, 11, 168),

<sup>1</sup> Новогрчке и средњегрчке позајмице у савременом српскохрватском језику, Зборн. Виз. инст. II, 199—237.

\* Материјал који овде доносим као нов — нисам употребио у хронолошкој студији (Гр.-срп. лингв. ст. III) која је објављена у истој овој свесци.

*krivac* „јак ветар, лети доноси кишу, а зими снег“, у Шумадији (СЕЗ VIII, 397), *krivac* „неки ветар“, у Хрватској, који се зове и *krivī vjētar* (Вук). — Вероватно од *κρός*; *κροῖνω* „ледити се“ итд. Можда доста старо због -v- између *υ* и *ο*, *ω* (тј. *üo*); народна етимологија могла је, наравно, доцније издвојити придев *kriv*.

*kukūlica* f. „врста капе“; у Рисну „плетеница косе искићена иглама“ (Вук). Као и ст. срп. *kukulь* „калуђерска капуљача“, од ср. грч. *κουκούλλι(ον)*. По мојем мишљењу *l* (а не *l*) упућује на грчки језик као извор (али о томе другде).

*lāmba* f. „фабричка петролејска лампа“, Косово (Елез., s. v.), *lāmba* „id.“, око Призрена (СДЗ VIII, 249), *lāmba* „петролејска лампа“, Војводина (по мојим белешкама). Од н. грч. *λάμπα* као и буг. *lāmba* (Млад., s. v.), алб. *lambë* (Мајер, EW, 232). Упор. ст. срп. *lambada*, буг. *lambada* итд. од косих падежа исте именице, такође са н. грч. изговором -μπ- као -mb- (в. Berneker, SEW. s. v. *lampada*).

*lavūta* f. „виолина“, око Зајечара, *lavūta* „id.“, Тимочка Крајина и Књажевац (ЗТК I, 137; СДЗ I, 392), *lavūtar* „виолиниста“, Ресава (А), *lavūtar* „id.“, Књажевац, *plavūtaš* „id.“, Пирот (СДЗ I, 392, 395). — Романска реч (уп. тал. *liuto* итд.), која нам је дошла из н. грч. јез.: *λαύτα*, *λαούτο*, *λαγούτο*; *λαγούτάρης* (в. Мајера, Ngr. St. IV, 42), као и алб. *lahutë* (Сог., 90). Није јасна варијанта *plavūtaš* (ако је добро забележенал); можда према *flauta*, са *f* > *p*.

*likstur* m. „прождрљив лењивац“, *liksturka* f. „жена са истим таквим особинама“, Врање (А). Као макед. *likstur* „лаком, ненасит човек“ (Скопље), од грч. *λεῖξουρος* (в. Тах., s. v.).

*livāde* n. (!) „ливада“, око Крушевца (А). То је уствари основна варијанта, узајмљена непосредно од *λίβάδι(ον)* (уп. Vasm.), док је уобичајено с.-х., *livada* f., како се обично мисли, аугментатив.

*māndija* f. „враџбина“, *zamāndijati* „засенити очи, занети“, Црна Гора (А), *zamāndijati* „преварити, обманути“ (СКЗ XXXII, бр. 215, стр. 88). — По Н. Јоклу се алб. *mangjī*, *mengjī* итд. „враџбина“ не изводи од *μαγεία* нити од лат. *magia*, него од грчког *μάγγανον*, од којег је и рум. *a mângâia* „уврачати“ (Indogerm. Forsch. XLIV, 24—29). Јоклова етимологија је формално беспрекорна, тако да би онда и с.-х. *māndija* ваљало изводити из грчког преко албанског језика. Али се ипак морамо упитати није ли *māndija*, бар у нашем језику, постало просто од *mađija* < *μαγεία*, развитком „патолошког“ -n- с обзиром на мистични смисао ове речи.

*martūr* m. „сведок“, Тимочка Крајина (ЗТК I, 138), од *μαρτυρας* „id.“. — Упор. и дакорум. *martur*, буг. *martor*, макед. *martir* „id.“ (G. Pascu, Rumänische Elemente in den Balkansprachen, Biblioteca dell'Archivum Romanicum, ser. II, vol. 9, Genève 1924, стр. 63; Тах., s. v.). — Српскохрватски и румунски облик изводе се од грчког облика у којем *υ* има вредност *ü*; македонски из онога са *υ* = *i*.

*okālke* f. pl. „наочари“, Врање (СДЗ I, 369; II, 104), *okālke* „id.“, Крушевац (А). — То је тал. *occhiale* „id.“, примљено посред-

ством н. грч. *κάλι* (напр. Атина) (уп. Мајер, Ngr, St. IV, 35), а затим измењено по нашој народној етимологији. Према домаћем *џко* добивено је наново почетно *о-*; а кад је додато дем. *-ка*, могло се *-алка* схватити као суфикс за помен *instrumenti*. Ово последње се потврђује самосталним образовањем *očilla* p. pl. „id.“, опет у ист. Србији (Тимок, СДЗ I, 394), где је на *оџи* додат такође суфикс сличног значења. — Новогрчко посредство се закључује из појаве *ĭ* (а не *l*) и из географије облика *okaĭke*.

*orisnica* f. „суђаја“ (материјал в. код мене, Нгр. и сргр. поз., у овом истом часопису, књ. II, s. v.). Ја сам погрешно извео ову реч од *χαρίζω* „даровати“ м. од *ὀρίζω* „одредити, определити“ (в. Miklosich, EW, s. v.).

*oriz* m. „пиринач“ (в. Vasm.). — Додајем још ове потврде: Заглавак (СЕЗ XX, 91), Лужница и Нишава (СЕЗ XVI, 209), *oriz* Прчањ у Боци (Štok., 241).

*pelihor, pelinhor* m. „врт, забран“ и сл., у Црној Гори (Vasm., s. v. *perivolj*). Фазмер вели да није сигурно да се реч своди на ср. грч. *περιβόλι(ον)*, тојест да није сигурно је ли у вези са ст. срп. *perivolb*, с.-х. *perivoj* итд., иако је он склон да ипак види изуз. (s. v. *perivolj*). Ја ћу додати да је можда *περιβόλι(ον)* > *pe(h)lor* измењено под утицајем *περίορος*, \* *περίορον*, које је у ст. срп. језику дало *periorb* у значењу „међа“ (в. Vasm., s. v. *periorb*). Што се значења тиче, смисао „међа, граница“ врло лако прелази у смисао „земљиште, двориште“ и сл., за шта упор. *sinor* = а) „међа атарска“, б) „сам атар“ (в. код мене, Нгр. и сргр. поз., s. v.), затим ист. срб. *metó, mitó* „сеоски атар“ (ibid.) према Вуковом *mèteh* „граница“; даље с.-х. *ògrada* и руско *огород*; албанско *gardh* „плот“ и нем. *Garten* „врт“; напоследку и слов. *niva*, које је Вајан недавно довео у везу са *iva, ivica* (RES XXII, 191—193). Имали бисмо, дакле, овде укрштање *perior* × *perivol-*, са секундарним *-h-* развијеним као „хиперурбанизам“ (за ово последње Vasm., s. v. *perivolj*).

*siguran* adj., Косово (Елез. II, 222), а тако и у књижевном језику (Р—К) и у Приморју (Вук). Вук вели да је реч *siguran* у употреби углавном у Приморју, а тако и *sigurati* „спремати“ (s. v. v.), тако да би се сводила непосредно на млет. *seguràr* (= тал. *sigurare*). Али је *siguran, vb. osigurati* врло уобичајено и у Београду, а осим тога се налази и у источној Србији *siguram se, siguráu se* 3 pl. (СДЗ I, 132 и регистар). Због тога се мора претпоставити да реч није дошла само непосредно из талијанског, него такође и посредством новогрчког језика, јер у њему постоји млетачка позајмица *σιγούρος* adj., *σιγουράρω* vb.

*skata* f. „врста ковачке клупице“, Крушевац (СЕЗ XLII, 210). Очигледно је у вези са *skamija* итд. „клуба“, које се изводи од *σκαμί(ον)* (в. Vasm., s. v. *skamija*); мада облик није јасан. Можда је женски род настао према *klúpa, stòlica* и сл. У сваком случају, позајмица је грчка, јер се *skata* не може свести ни на тал. *scagno* нити на рум. *scatn*.

*strātor* m. „биљка *amaranthus peniculatus*“, *trātor* „id.“ (Вук), *strātor* „id.“ Пирот (СДЗ I, 357), *strator* „цвеће црвене боје, петлова креста“, Бољевац (СЕЗ XIV, 41), „неко баштенско цвеће“, Тимочка Крајина (ЗТК IV, 78), *strtorak* „врста цвећа“, Левач и Темнић (СЕЗ XXXII, 20). — Заједно са буг. *strātur*, *slātur* итд. и словенач. *trātor*, од н. грч. народског *σταθώρι* (-θώρι, -θόρι(ον)), како показује Р. Бернар (RES XXIII, 162—163). Појава -r- иза st- је секундарна (l. c.).

*stūhāc* m. „некакав дух као вила или ђаво“, Херцеговина (Вук), *zdūhāc* „видовит човек; бесан во“, Црна Гора, *zdūha* „id.“ (све код Вука), *zduhāc* „неки вампир“, Ријечка Нахија у Ц. Г. (СЕЗ XV, 700), „видовит човек или животиња“, Кучи у Ц. Г. (СЕЗ XLVIII, 277—279), *zduvač* „видовит ловац; омађијано говече“, Колашин у Ц. Г. (М. Влаховић, *Лов у Колашину*, пос. изд. Етн. муз., Београд 1933, стр. 8, 53), *stuvač*, *stuva* „змај и сл.“, Херцеговина и област између Дрине и мора; у Србији реч има само фигуративно погрдно значење (С. Тројановић, СЕЗ XVII, 159—161), *zdūhļiv* adj. „пргав, махнит“, Херцеговина (А), *stuvļiv* „видовит“, Херцеговина (СЕЗ XII, 179), *stūha* „вештица“ или сл., Херцеговина (А), *stua* „блесави жена“, Шумадија (А). — Како је показао Н. Јокл, српскохрватска реч се изводи од *στοιχεῖον*; али из географских и гласовних разлога (*zd-*!) не непосредно, него посредством албанског гер. *stuhī* („олуја“), *stihī* „утвара“ итд. (Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanischen, Berlin-Leipzig 1923, стр. 81—86). Упор. како Скок модификује морфолошку и фонетску анализу Јоклову, прихватајући основну поставку (Барићев Архив I, 222). Вега са *duchъ*, *duchati* је, дабоме, секундарна, по народној етимологији. — Непосредно из грчког је, разуме се, ст. срп. *stihija* (Vasm., s. v.) и македонско *сѹија*, *сѹихија* (в. Тах.).

*suntulija* f. „провалија, амбис“, Морача у Црној Гори (А). Реч је очигледно идентична са макед. *sindilija* „id.“, које се изводи од *συντέλεια* (в. Тах., s. v.). Али се с.-х. *nt* за н. грч. *vt* (тј. *-nd-*) не може разумети као гласовна замена, већ је у питању контаминација са индигеним слов. *sunōti* > *sūnuti*, од којег, уосталом, имамо и макед. *sunatica* „земља која клизи, раседа се“ (Макед. јазик II, 47). Завршетак *-ulija* м. *-ilija* такође није гласовно добивен, него измењен путем укрштања с каквом ономатопејом; упор. алб. *sutullue* „срушити, оборити“ (Сог., 188), црногорско *suturīsāt* „сломити“ (СДЗ IX, 549).

*trpan* m. „врста српа“, на Косову у споменику из 1764 г. (Елез. II, 341). Елезовић указује на н. грч. *δρεπάνι* „id.“; али при непосредном зајмљењу из новогрчког не би било јасно ни *t-* за *δ-* нити — како мислим другом приликом показати — *p* за *v(i)*. Овде имамо грчку реч која је Србима дошла преко турског *tegran* „id.“, узајмљеног из грчког *δρεπάνι*, *δερπάνι* = *δρέπανον* (в. Мајера, Ngr. St. II, 93).

*vika* f. „суд за мерење жита од 20 ока“, Бачка (Вук); и по мојем бележењу у Бачкој *vika* „id.“ (напр. у говору села Силбаша и Госпођинаца). — Фазмер је ст. сл. *vika* извео од грч. βύκα (Греко-слав. этюды, II, Изв. отдѣл. рус. яз. и слов. XII, s. v. **викица**); ја бих — упркос географији — извео и српскохрватску реч из истог извора; а што и у маџарском језику налазимо *vika*, то само значи да је грчка реч ушла и у маџарски језик, свакако српским посредством.

IVAN POPOVIĆ

### MOTS GRECS EN SERBO-CROATE MODERNE

(r é s u m é)

L'article représente un complément du glossaire étymologique publié par le même auteur dans le II<sup>e</sup> tome de cette revue (pp. 199—237).